

THE PROPER DEONTICAL MODALIZATION IN OLD ROMANIAN

Iuliana-Valentina Boboacă, Assistant, PhD, University of Pitești

Abstract: The analysis of the proper deontic modality process in Old Romanian language (XVIth century - XVIIIth century), in terms of verbal operators, seeks both a description of the phenomenon under literary norms of the time, but also a reference to the current situation in Romanian language. Both types of subjectivity that characterize the proper deontic modality were targeted here: by the speaker assuming the propositional content, with the verb marked in the first or the sixth person (subjectivity itself), and by impersonalisation (objective modality). The diversity of speech acts was also described: representative, declarative, permissive, and expressive, though, in terms of the value of truth, not all are limited by factors such as verbal elements (interrogative and exclamatory statements are nonfactive).

Keywords: modality, deontic, context, operator, verb.

Modalitatea deontică introduce valoarea de obligativitate sau permisivitate a situațiilor, în raport cu starea de fapt existentă anterior momentului enunțării, impunând un caracter nonassertiv actelor de limbaj, care sunt de ordin directiv (ordin, îndemn). Acest tip de modalitate presupune existența unor marcatori prin care este implicat, la nivelul textului, un anumit determinism al situației de comunicare.

1.1. Modalitatea deontică propriu-zisă, întrucât se realizează mai ales prin acte de vorbire directive, presupune, din punct de vedere gramatical, utilizarea modurilor imperativ și conjunctiv, atât la forma afirmativă, cât și la cea negativă. Multe dintre aceste enunțuri, excerptate din diferitele variante ale textului biblic, sunt, sub latura lor ilocuționară, menite să conducă alocutorii spre un comportament în conformitate cu morala creștină: *Iară Iisus nu-i îngădui lui, ce zise lui: Pasă în casa ta, cătră ai tăi, și vesteaste lor câte făcu ție Domnul și că I-au fost milă de tine* (NTB: 183); *Luți-vă amente sinre și toată turma întru ceaea ce voi Duhul Sfântu puse-vă cerryetători a paște beseareca Domnului* (CV: 249); *Bărrbați israiliteani, agiutați! Că acesta easte omul ce... toți tutindirea învață* (CV: 260-201); *Ia-ți feciorul cel unul născut al tău, Isac care tu iubești și te du în pământul Morieei și giunghe acolo el pre giungherea de ardere, pre acel deal care eu ție voi spune* (CU: 59); *Feriți-vă de oameni, că vor dea pre voi în sfeat și in săboară și vor bate pre voi! ...; teameți-vă mai vârtos de cela ce poate sufletul și trupul piarde întru adânc* (CTE: 64); *Vă cu pace!...Pasă și vă iară în Eghipet, că au murit oamenii carii cerea pre tine pre moarte* (PO: 143); *Ție grăiescu, scoală și ia patulu tău și te du în casa ta !* (CÎ: 55); *Vezi ce veri să faci, acesta omu rrimleanu iaste* (CS: 272); *Adu, drag fiiu, lasă să mănânc den vânat ce ai prins, cum sufletul meu să te blagoslovească... Vîno încoace și mă surută, drag fătul meu* (PO: 74); *Scoală-te, oh, Doamne, într-a ta mânia!.../Și te scoală, o, Doamne, cu acea poruncă* (CPV: 151); *O, împărate, de vere vrea să iai den mânil răului, să izbăvești pre oameni, dă mie sabia* (CU: 153).

1.2. Marcarea modalizării este foarte puternică atunci când verbul la imperativ se repetă: *Ascultați femeilor, ascultați bărbaților, ascultați împărăteselor, ascultați împăraților, ascultați jupânelor, ascultați boierilor, ascultați toate vârstele, tineri și bătrâni, tinere și bătrâne, nu vă sânt de trebuință veșminte aurite, ci cele dinăuntru* (ÎNB: 320).

1.2.1. Când imperativul vizează divinitatea, el se apropie mai degrabă de invocare și rugămintă. Dar sensul de obligativitate este imprimat și de această dată de cumulul de comandamente: *Doamne, fii-ne ajutoriu și ne iartă, Doamne. Ferește-ne, Doamne, de tot răul și de munca veacului. Ferește-ne, Doamne, și de puterea dracilor. Ferește-ne, Doamne, și de moartea fără vreamă... Ferește-ne, Doamne, pre curăția ta, Doamne. Ferește-ne și pre născuta ta Ferește-ne și pre munca ta. Ferește-ne și pre moartea și pre îngrupătura ta...* (CLR: 68).

1.2.2. Când imperativul vine din partea divinității, dobândește dimensiuni sentențiale: *Cearți și da-se-va voauo; căutați și veți afla; bateți și deșchide-se-va voauo* (CLR: 80).

1.3. Cu frecvență mare se folosește și conjunctivul cu valoare de imperativ (hortativ), având, se pare, o valoare directivă mai mică decât imperativul propriu-zis: *Numele domnului Domnezeului tău în har să nu-l iai pren gura ta, că nevinovat nu veri fi* (CS: 290); *Să venimu și noi, fraților, întru sfânta besearecă, să mărimu Hristosu, Dumnezeulu nostru, cela ce dă noao viață, să-lu proslăvimu!* (CÎ: 180); *Se învie Dumnedzău și se rrăsfire-se vrădzimașii lui și se fugă de fața lui toți cei ce gilăluiescu el* (PH: 143).

1.4. De multe ori îndemnul (rugămintea) se adresează chiar divinității, care, în schimbul blagoslovirii, propunea un comportament adecvat supușilor: *Blagosloveaște-ne, Dzeu, și se vor teme de el toate marginrile pământului* (PH: 142); *Doamne, despuietoriul, părinte a tot ținutul, făcătoriul ceriului și al pământului, audzi-mă și ascultă-mă, șarba ta, într-acesta ceas! ... Blagosloveaște-i Doamne casele lor și ficiorii lor și holdele lor și dobitoacele lor toate! Și fugă de ei toate duhurile reale și fărăcătoarele! Și sufletele lor să fie luminate!* (CS: 288); *Pita noastră sățioasă dă-ne-o noao astăzi și iartă noao greșalele noastre... Și nu ne duce în năpaste ce ne izbăveaște pre noi de hicleanul* (CS: 291).

2. Actele directive, care sunt ilocuționare directe, nu implică numai tehnici de impunere a preceptelor și adevărilor religioase. Texte similare cu caracter istoric exprimă și ele un anume determinism, impus de contextul istoric extralingvistic. Acest lucru, în lucrările cu caracter narativ, se întâmplă numai în enclavele expositive ale vorbirii directe (oratio recta): *Armaș, ia pă dumnealor de-i du în pușcărie, unde ș-au gătit, că noi avem altă treabă, să bem, astăzi*” (CB: 259); *mergi și tu de încalecă și ieși la marginea târgului să ne împreunăm... așa să fie, du-te de purcede și eu voi veni* (CB: 262); *Ce-ți adu aminte, luminate hane, slujba noastră care o am făpcut mnoșului tău...Nu lepăda de la tine mare izbânde... nu te lăsa de mare avuție... Iată cărțile Craiului! Citiți-le ce ne scriu* (LTM: 196).

2.1. Când sunt vehiculate de enunțuri ce fac parte din texte moralizatoare, de tipul *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, actele de vorbire directive sunt puse în slujba moralei propriu-zise, greu de delimitat, la nivelul secolului al XVI-lea de morală creștină: *Ci să nu vă grăbiți cu nici un chip... ci să chemați omul acela înaintea voastră și să-l vedeți... Deacii nu te grăbi pentru vreo părere* (ÎNB: 181); *Și solii cei mari așa să-i cinstiți și să-i petreceți... Iar care vor fi soli mici și pre aceia să-i cibștiți... iar să-i dăruiești și pre dânșii și să le dai răspunsu bun* (ÎNB: 209); *Frate, nu-ți fie frică, nici te teame ci te trezește și te deșteaptă ca din vis și-mi spune pre dreptu...* (ÎNB: 221).

2.2. Imperativul negativ, în actele de vorbire contrafactive cunosc în limba română veche două tipuri formale, care, așa cum o dovedesc contextele în care apar, au intensități directive diferite.

2.2.1. Prima formă este cea pe care a validat-o în timp norma literară, întâlnindu-se ca atare și astăzi: *Nu strângeți voao comoară în pământu, ce vă strângeți comoară în ceriu* (CÎ: 52); *Stă pe loc Alexandre, să nu mai mergi să calci pământul svânt, că veri peri și tu și oaste ta de focul herovimilor și sărafimilor de la raiu* (A: 150); *să nu dați cinstea voastră altora... să nu dați cinstea voastră slugilor* (ÎNB: 232); *când vei face milostenie, să nu trâmbițezi, nici să strigi înaintea ei ca fățarnicii* (ÎNB: 245).

2.2.2. A doua formă este evoluată din imperfectul conjunctiv latinesc, care în secolul al XVI-lea a fost utilizat, așa cum s-a văzut, și la afirmativ fiind unele dintre cele mai vechi forme ale condiționalului în limba română: *Se pomeniremu reu, nu va lăsa noao, se deaderemu reu dereptu reu, nu va lăsa* (CS: 300).

Acest lucru a fost subliniat de cercetători: „De aceea, se poate susține că forma verbală utilizată în redarea imperativului negativ provine din conjunctivul imperfect latin căruia i s-a adăugat desinența personală corespunzătoare”¹.

2.3. Se pare că în același tip de contexte, formele similare, cu adverbul negației, aveau încă valoare condițională: *E, să nu ascultare mene, eu date-voiu spre mare muncă* (CS: 286); *E, să nu ascultaret mene, date-voiu spre mare muncă și viață nu veri avea... E, să biruire spre zmieu și să nu perire de el, pleca-ne-vrem și închina-ne-vrem și noi ei și domnezeului ei* (CS: 285).

2.4. Cele mai multe forme însă au evoluat semantic spre un mod al interdicției categorice, prohibitivul: *Nu vă blâznireți, frații miei ceia dragii* (CV: 341); *Nu vă clevetireți urul alaltu, frați* (CV: 342); *Nu chipzuireți aceea că în deșert chibzuiți* (DIR: 148); *Nu vă teamereți feții miei, că seți iertați de păcatele voastre; curăți-am pre voi n-am împăcat cu tatăl meu pre voi!* (CTE: 40); *Nu vă teamereți de ceia ce ucig trupul – sufletul nu-l pot ucide* (CTE: 64); *Nu vă spământareți! Pre Iisus căutați, nazareaninul, răstignitul?* (CTE: 41); *Zise Iisus: „Nu muncireți ea, den zioa de îngrupătoarea mea au ținut el* (CTE: 156).

Unele enunțuri conțin interdicții la fel de puternice ca acelea exprimate de imperativul negativ (prohibitiv) în propoziții circumstanțiale finale negative sau în alte tipuri de complete: *Dirept aceia, feții miei, privegheați și vă păziți, să nu cumva să lipsiți de acele cununi, că voi sunteți via domnului Savaoth și pomul cel bun care-și dă roada în vremea sa* (ÎNB: 301); *Și încă să vă feriți să nu cumva să auziți glasul acela ce-l auziră cele cinci fete care striga dinafară pre ginerile Domnul Hristos* (ÎNB: 304); *decii mi vă zic, feții miei, să nu cumva să rămâneți de soțiile voastre* (ÎNB: 305); *Și încă vă mai rog și vă învăț, dragii mei fii și coconii miei, care v-am născut pren duhul sfânt, să nu cumva să vă slăbească oamenii, că vor zice că de bucate și de osteneală dreaptă nu iaste păcat* (ÎNB: 307).

3. Modalitatea deontică propriu-zisă este foarte bine reprezentată și de verbele-operator de modalitate (*a trebui, a putea*). Acest lucru a fost subliniat în studiile de specialitate: „Verbele modale *a trebui* și *a putea* exprimă valori deontice în aproape toate construcțiile lor: cu sau fără

¹Gafton, 2001: 139

imbricare – avansarea subiectului sau a altui constituent (...) iar în cazul lui *a putea*, atât în construcție impersonală cu marca *se* (...), cât și în construcție personală”².

Acest lucru se întâmplă în virtutea faptului că în conținutul lor semantic au semele modalității deontice: obligativitatea, pentru verbul *a trebui* și permisivitatea pentru verbul *a putea*.

3.1. Verbul *a trebui* exprimă în textele religioase ce este obligatoriu pentru preoți și pentru credincioși: *Toate le-am arătat voao, că așa ostenind trebuie a ajutori celor bolnavi și a pomeni cuvintele Domnului Iisus* (BB: 848).

3.1.1. În unele enunțuri subiectul din subordonată rămâne marcat de desinența verbului și valoarea deontică se interferează cu cea epistemică, în funcție și de contextul mai larg al enunțului: *Trebuie să le ducă la loc cu pășune bună și la izvoară cu apă sănătoasă și să le ferească de gălbează* (NTB: 111); *În începutii ceștii sfinte cărți trebuiaște să știți și să înțelegeți despre ceaste lucruri carele sânt scrise pre rândul* (NTB: 115); *și nu trebuiaște omului înțelept să doarmă mult, că-i asudă trupul și creierii omului în cap și-i urlă capuș și visează omul mult* (A: 238).

3.1.2. Când se produce topicalizarea subiectului, avansarea lui din subordonată în regentă, sensul deontic este mai pronunțat: *Credința creștinească trebuie să știe cu adevărat că nu e scrisă de la altul, fără numai un apostol iaste scrisă greceaste* (NTB: 119); *Câte lucrure trebuiesc să fie în rugăciune?... al cui nume trebuiaște să cearea?* (CS: 292); *Aicea anume graba trebuiește cu dânsa să ne mântuim de acestu fel de neprietin* (LTM: 219).

3.1.3. Cele mai multe trebuințe se transformă în obligativități: *Și zise Filon: „Alexandre, nu trăbuiește ții să stai să-ți cauți cu Por într-un ochi, că cât stau ei, atâta să întărescu* (A: 170); *Lăcuie fără muieri și era muierilor robi și le hrăne ei și le duce de tot de ce trăbuie lor* (A: 178-179); *Și ar trăbui numai acest lucru să fie numai la Alexandru-Împărat* (A: 196); *...tu socotește ce daruri țe-au adus solul celuilaltu domn care au venit la tine. Așa trebuiaște și tu să trimiți acelui domn cu solul tău* (ÎNB: 203); *Deci, deaca-ți vor zice ei: Trebuiaște, doamne, solul să să trimeată cu dar* (ÎNB: 204); *Trăbuiește să tremeți pre la țări și la domnii să aducă haraciul* (A: 208); *Trebuiește, de voim să ne mântuim într-un ceasu de acestu neprietin, pre lângă voia lui Dumnedzău, însă să facem așa* (LTM: 219); *Hristos unde zice el să nu grijim de sufletul nostru, înțelege el și tâlcuiaște însuș de viața noastră... Că trebuiaște să grijim de sufletul nostru, să păzim el și să-l ținem lu Dumnezeu* (CTE: 69); *Învățăm aicea cum trebuiaște a îngrupa morții și ce slujbă putem face lor* (CTE: 43); *Trebuiaște a cinsti și bine a grăi de sfinții lu Dumnezeu. Ce cinstea lui Hristos, cum nu poftesc sfinții, așa nu trebuiaște a da sfinților* (CTE: 36).

3.1.4. Valoarea modal-deontică a verbului *a trebui* este aproape întotdeauna clară atunci când, ca predicat, este, așa cum s-a văzut, la indicativ prezent. La alte moduri sau la alte timpuri trecute ale indicativului aceasta devine aproape inexistentă: *O, Alixandre, n-ar trebui ție să te întristez pentru visele de noapte, că noi nu credem visele de noapte* (A: 238); *Ști Tatăl vostru ce v-ară trebui ainte încă de cerșutul vostru* (CS: 298).

3.2. Valoarea modal-deontică este exprimată în limba română veche și de expresii verbale impersonale de tipul *se cade*, *se cuvine*. În situația acestora, asumarea de către locutor a obligativității mesajului este transferată unei instanțe generice, care se pare că este, din cauza

²GALR, II, 2008: 719

aceasta, mai puternică. În compensație, verbul se pune, aproape întotdeauna, la indicativul prezent, utilizându-se valoarea deictică a prezentului.

3.2.1. În enunț este prezent sau marcat de desinența persoanei verbale și cel care consemnează obligativitatea generică: *Evant zise: „Nu să cade a poftori cuvântul omului înțelept”* (A: 142); *Calicul zise: „Nu mi să cade mie să șez în cetate”... Alexandru zise: „Nu caut eu cumu să cade ție, ce caut cumu să cade mie să dau ție”* (A: 211); *Știm că noao tuturor să cade să ne arătăm înaintea județului lui Hristos ca să ia careleș de sine cealea ce cu trupul au lucrat: ori bine, ori rău* (VO: 195); *Iar nu ți să cade să-m trimiț feate frumoase, că noi mulți viteji am ucis pre lume...și multe muieri au rămas fără de bărbaț* (A: 231).

3.2.2. De multe ori însă se păstrează cadrul generic ce pare motivat de continuarea enunțului: *Cade-se amu putredirei aceștiia să se îmbrace întru neputredire și morției aceștiia să se îmbrace întru fără-moarte; e când putredirea aceasta îmbrăca-se-va întru fără-putredire, atunce se va împlea cuvântul acela ce stă scris* (CTE: 43); *Petr-aceia fătul mieu și voi, fraților, când veți vrea să ișiți la judecată în divan, întâi să cade să vă rugați Domnului nostru Iisus Hristos* (ÎNB: 220); *Ci să cade să iai seama cu mintea ta și să socotești foarte bine* (ÎNB: 229).

3.2.3. Așa cum s-a observat, după modelul verbului *a-i plăcea* sau al expresiei impersonale *a-i părea bine*, expresia *se cade* se construiește cu dativul, angajând rolul de experimentator: *Derept aceia, nu se cade noao popilor a domni în ceastă lume, ce a sluji mult și a păți mult prentre evanghelia; și așa văm întra la începătoriul credinței noastre, la Iisus Hristos* (CTE: 155); *Cade-se amu și bolnavului să se postească și și celuia ce vrea să-lu vindece că amândurora le iaste să se postească* (CÎ: 83); *Că acestuia se cade slava și ținerea lu Hristosu adeveritului Dumnezeului nostru, cu tatălu și cu duhulu sfântu, acmu și pururea și în veacii de veacu aminu* (CÎ: 35); *Aicea pre scurtu ni să cade a pomeni de Condrațkii Leahul...cade-să să nu să tacă hărniciia lui și hirea deplin ce avea* (LTM: 223).

3.3. Foarte interesant este faptul că în textele secolului al XVI-lea se utiliza expresia impersonală sinonimă *opus est*, probabil transpusă din textele originale din care se făcea traducerea, cu condiția ca acestea să fi fost latinești: *Fără de totul rrăspunsul fiindu aceștea, opu easte voao fără vorroave se fiți și nemică spre sărire se nu faceți* (CV: 240); *Opu easte tuturoru gata a fi cum se dea cuvântu giudețului* (CV: 365-366); *Ce e opu a fi tărie astădzi cuvântul lui Dumnedzeu, a ta-i câștiga de mânre* (CS: 299).

Însă, traducerea pasajului din *Faptele Apostolilor*, nu conține expresia latinească *opus est*: „Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse et nihil temere agere” (NTGL: 381).

3.4. Verbul *a putea* are valoare deontică mai ales în structuri negative, cu sensul de „a nu i se permite, a nu avea acces la”: *Să știi, fătul mieu, că așa iaste rândul și obiceaiul lumii aceștiia și toată veselii și bucuriia ei nu poate să fie într-alt chip, până nu se umple cu jale* (ÎNB: 252); *Oscârbi-i-voiu și nu vor putea stat și vor cădea supt picioarele meale* (PH: 100).

3.4.1. Atunci când posibilitatea revine divinității, nu e vorba de o modalitate dinamică (*a putea = a fi în stare*), ci de permisivitatea acțiunii: *Nu poate fi cum cineva să placă lu Dumnezeu fără credință... Și zău, pren credință putem fi feciorii lui, cum zice la Ioasn 1* (CTE: 77); *Alt fealiu este carei... nu înțeleg că nu poate ierta păcatele niminilea, numai însuș Dumnezeu* (CTE: 79); *Urul easte leage-dătătoriu și giudețu cel ce poate mântui și piarrde* (CV: 358); *... fraților, să ne învățamu acmu și să ne curățimu în viața aceasta... Că cându va fi vreamea de judecată nu se va putea curăți omulu de păcate* (CÎ: 149).

3.4.2. Sunt și enunțuri în care permisivitatea nu este dată de divinitate, ci de oamenii înșiși: *Și în toți anii aștepta să se vindece de boală; ce nu se putea de alalți silnici* (CÎ: 145); *Atunce cându întoarce-se-va vrăjimașului meu înderretu, nu voru putea și vor peri de fața ta* (PH: 92); *Lărgit-ai urmele meale și nu veți putea talpele meale* (PH: 100).

3.5. Pe aceeași structură cu verbul impersonal *a trebui* se întâlnesc multe enunțuri cu impersonalul *a fi*, care semnaleză obligativitatea: *Iară de vă e să nu periți iară voi să-mi tremeteți haraciu și oaste pe anu* (A: 181); *Părea mie, doară va fi mie a muri pentru ea* (CU: 79); *Iacă mie iaste a muri, ce voi cu nașterea dentâiu* (CU: 69).

Uneori, verbul *a fi*, la imperfect, creează impresia unei expresii sudate, formând împreună un predicat verbal compus, printre puținele expresii de acest fel în sintaxa limbii române actuale: *...era să piară cine după învățătura vieții și împărțitura după mare cinste apostolească putu vinde pre moarte pre învățătorul și Domnul său* (CTE: 58); *Că era să să pomenească la domniia lui Vasilie-vodă, pentru cometa, adecă steaoa cu coadă* (LTM: 223).

3.6. Verbul *a avea*, cu sensul de „a trebui, a fi obligat să facă” se folosește în limba română veche preponderent cu infinitivul, în timp ce în limba română actuală selectează supinul. Acest lucru este valabil și pentru expresiile cu *a fi*.

3.6.1. Pentru limba română actuală se consemnează: „Supinul și construcțiile cu supin [*a avea* + *de* + supin], [*a fi* + *de* + supin] exprimă necesitatea în construcții personalizate (cu *a avea*: *Am de scris*) sau impersonale (cu *a fi*: *E de lucrat mult*)”³.

3.6.2. Supinul nu era atât de frecvent în limba română veche și astfel de expresii nu-l consemnează: *Cu audzul audziți și nu aveți a înțeleage; și vădzându prăviți și nu aveți a vedea* (CV: 332); *Ce am a te certa, ca și mumă-ta Olimpiada, că nu voi eu să pierz capul tuturor capetelor* (A: 197); *Iară, de bine ce veți face dumile-voastre, noi avem a mulțemi ca fraților* (DIR: 188); *Nevoie-mi fu a meni Chiesariu, nu că limba mea avea ceva a cleveti* (CV: 329).

Construcțiile cu supinul sunt, într-adevăr, foarte rare: *Avem de vorbit despre bărbații mari și minunați de demult* (ÎNB: 321).

4. Chiar când locutorul nu-și asumă modalitatea conținutului vehiculat de enunț, nefiind la persoanele 1, 2; 4,5, conținutul generic este cel care mărește coeficientul de generalitate: *De-acmu nainte nime din ruda mea ca să n-aibă a pâri aiastă pâra nicedineoară, în veaci, înaintea ceștii hârtii a noastră* (DIR: 199); *Și voi, Șchelarilor, nime să n-aibă a-i bântui preste dzisa noastră* (DIR: 202); *Dece de acmu înaintea să nu mai aibă a să mesteca priste cest zăpis al miu* (DIR: 175).

5. Se întâlnesc, destul de frecvent și enunțuri cu verbul *a se nevoi*, cu sensul de „a se simți obligat să facă ceva”, ele fiind astfel marcate din punctul de vedere al modalității deontice: *Oameni nevoiescu să iasă la oamenii săi unde sînt gropați moși, perinți, frați* (DIR: 185); *Ce va hi pohta și treaba domnilor-voastre la noi, nevoi-vom să facem prentu voia domnilor-voastre* (DIR: 196); *Pentr-aceea fraților, să ne nevoim până avem vreme ca să nu ne apue soarele* (ÎNB: 280).

5.1. Verbe colaterale, care sunt legate de percepția subiectivă a modalității deontice, ca reacție la obligativitatea impusă sunt *a se teme*, *a se înspăimânta* sau, dimpotrivă, *a îndrăzni*: *Să ne temem să nu să vatăme inima noastră auzind cuvântgul acela care au zis cele 5 fete nebune* (ÎNB: 280); *Eu sânt Domnedzeul tătâni-tău, lu Avraam, nu te teame, că cu tine sânt* (PO: 71);

³GALR, II, 2008: 720

Nu cutez să-ți deșchiz că mă temu de dracul înșelătoriu (CS: 272); O, amar cela ce să teme de domnii pământului, iară de împăratul ceriului nu să teame (CS: 268); Deci, să nu cumva, văzând toiul cel mare că au perit străjile, să să spăimânteze și să cază într-o vreo frică mare (ÎNB: 215); Cum ai îndrăznit să te înfățișezi înaintea Mea și să șezi cu haină spurcată? Pentru ce n-ai păstrat rânduielele... (ÎNB: 317).

5.2. La polul celălalt se întâlnesc verbe ca *a îngădui*, *a permite*: *Derept aceea te-am ferit, cum în aleanul meu să nu greșești, neci am îngăduit să te atingi ea (PO: 55).*

6. Deontica este o sferă de preocupări care identifică ceea ce este necesar într-un anumit domeniu și elaborează normele de conduită ale celor care trebuie să-l realizeze: ce este obligatoriu și ce este permis. Semnificațiile deontice (obligatoriul, necesarul și ceea ce este permis) sunt foarte bine reprezentate în textele vechi, așa cum cum s-a văzut din multitudinea de exemple date.

7. Bibliografie:

1. A – *Alexandria* (Ediție Fl. Zgraon), București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006.
2. BB – *Biblia adică dumnezeiasca scriptură a Vechiului și Noului Testament tipărită întâia oară la 1688*, București, Editura Institutului Biblic, 1988.
3. CB – *Letopiseșul Bălenilor*, în *Cronicari munteni* (Ediție A. Ghermanschi) București, Editura Militară, 1988.
4. CÎ – Coresi, *Carte cu învățătură*, (Ediție S. Pușcariu, Al. Procopovici), București, 1914.
5. CLR – *Crestomația limbii române vechi*, (Ediție Al. Mareș), București, Editura Academiei Române, 1994.
6. CPV – T. Corbea, *Psaltirea în versuri* (Ediție Alin-Mihai Gherman), București Editura Academiei Române, 2010.
7. CS – *Codicele Sturzan*, (Ediție Gh. Chivu), București, Editura Academiei Române, 1993.
8. CTE – Coresi, *Tâlcul Evangheliilor și Molitvelnic românesc* (Ediție Vl. Drîmba și I. Gheție), București, Editura Academiei Române, 1998.
9. CU – Moxalie, *Cronica universală*, (Ediție G. Mihăilă), București, Editura Minerva, 1989.
10. CV – *Codicele voronețean* (Ediție. M. Costinescu), București, Editura Minerva, 1981.
11. DIR – *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea* (Ediție Al. Mareș) București, Editura Academiei, 1979.
12. Gafton, Al. – *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Iași, Editura „Al. I. Cuza”, 2001.
13. GALR – V. Guțu Romalo (Coordonator), *Gramatica limbii române, II, Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2008.
14. ÎNB – *Învățăturile Sfântului Voievod Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (Ediție D. Zamfirescu și Gh. Mihăilă), București, Editura Roza Vânturilor, 2010.
15. LTM – *Letopiseșul Țării Moldovei* (Ediție Tatiana Celac), Chișinău, Editura Hyperion, 1990.
16. NTB – *Noul Testament, tipărit pentru prima oară în limba română la 1648*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1988.

17. NTGL – *Novum Testamentum Graece et Latine*, (Ediție Nestle-Aland), Stuttgart, 1987.
18. PH – *Psaltirea Hurmuzachi*, I, (Ediție I. Gheție și M. Teodorescu), București, Editura Academiei Române, 2005.
19. PO – *Palia de la Orăștie* (Ediție V. Arvinte, I. Caproșu și Al. Gafton), Iași, Editura Universității Al. I. Cuza”, 2005.
20. VO – Varlaam, *Opere, Răspunsul împotriva Catihismului Calvinesc* (Ediție M. Teodorescu), București, Editura Minerva, 1984.
21. Zamfir D.-M. – *Morfologia verbului în dacoromâna veche (Secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, București, Editura Academiei Române, 2005, 2007.

NOTĂ:

Această cercetare a fost efectuată prin Proiectul POSDRU/159/1.5/S/138963– „Performanță sustenabilă în cercetarea doctorală și post doctorală - PERFORM”, cofinanțat de Fondul Social European.